

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВА СУТНІСТЬ МАЙНОВИХ КОМПЛЕКСІВ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ*Проаналізовано термінологічне визначення поняття “виробничий комплекс” та вивчено його генезис в контексті політичної економії*

Постановка проблеми. Можливість здійснення певного виду підприємницької діяльності пов'язана з необхідністю формування відповідної структурованої системи факторів виробництва. У ході реалізації умов сервіту та переходу права власності засоби виробництва переходять у власність (користування) покупця, однак для трудових ресурсів особливим є неможливість відокремлення ресурсу від носія праці. Це обумовлює доцільність виділення з групи факторів виробництва окремої таксономічної одиниці – сукупність засобів та предметів праці, для якої характерною є можливість зміни власника (або орендаря) за наявності на ринку відповідного попиту та пропозиції.

У таких операціях засоби та предмети праці є не окремими об'єктами, а в сукупності, забезпечуючи можливість здійснення кругообороту капіталу та синтезу доданої вартості в умовах конкретного виду діяльності, є об'єктом майнового інтересу учасників ринку.

Однак, не дивлячись на значні обсяги відчуження бізнесу в Україні (максимальний розмір спостерігався в

передкризовий період 2007 р. і склав 21,5 млрд. дол. США [1, с. 1]), відчуження частіше всього відбувалося у формі передачі корпоративних прав, приватизації майна або сервіту, що пов'язано з недосконалістю вітчизняного законодавства, що регулює питання продажу підприємства в формі майнового комплексу [2].

Криза в регулюванні економіки України в цілому, зокрема в частині окремих питань реалізації прав власників, підтверджується результатами досліджень зарубіжних фахівців. За даними звітів Всесвітнього економічного Форуму про глобальну конкурентоспроможність, в умовах хронічного зниження рівня глобальної конкурентоспроможності економіки України (з 72-го місця серед 134-х країн у 2008-2009 рр. до 85-ї позиції серед 139-ти країн у 2010-2011 рр.) найгіршими інституційними індикаторами (1st pillar: Institutions) протягом декількох останніх років є: захист міноритарних акціонерів (Protection of minority shareholders' interest) і прав власників (Property rights), що перекреслює основну ідею ринку – створення ефективного власника (табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка окремих інституційних індикаторів України в 2008-2011 рр. (за даними звітів Всесвітнього економічного Форуму про глобальну конкурентоспроможність [3; 4; 5])

Показники	Дані звітів Всесвітнього економічного Форуму про глобальну конкурентоспроможність за періодами, місце		
	2008-2009 рр.	2009-2010 рр.	2010-2011 рр.
Глобальна конкурентоспроможність України	72	82	85
Захист міноритарних акціонерів	129	132	135
Захист прав власників	123	127	138
Дієвість аудиторських стандартів	113	117	128
Юридична незалежність	119	123	134
Довідково: загальна кількість досліджуваних країн	134	133	139

Таким чином, дослідження економічних передумов і економіко-правового регулювання в Україні прав власності на сукупність активів підприємства, об'єднаних в єдине ціле для здійснення певного виду підприємницької діяльності, сприятиме покращенню інституційних індикаторів і реалізації стратегії розвитку України “Україна-2020: стратегія національної модернізації [6]” “Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів” [7] в частині формування дієвої системи їх регулювання на мікро-, мезо- та макрорівнях.

Стан вивчення проблеми. У нормативних документах України така таксономічна одиниця, як сукупність засобів та предметів праці, не розкрита. Недостатньо вивчена її сутність в економічному та правовому аспектах з урахуванням історичних тенденцій в економіці.

У різні періоди, виходячи з особливостей етапу соціально-економічного розвитку України та мети прийняття нормативних документів, наукових досліджень і господарської практики, до сукупності засобів і предметів праці, об'єднаних для здійснення окремого виду підприємницької діяльності, відносилися терміни: майновий комплекс, виробнича одиниця, цілісний майновий комплекс, єдиний майновий комплекс, сукупні валові активи, підприємство, частина підприємства, філія, структурний підрозділ, сегмент, цех, бізнес тощо, сутність яких регулюється Господарським і Цивільним кодексами України, законами та багатьма підзаконними нормативними документами.

Об'єктом даного дослідження є цілісна сукупність засобів і предметів праці, яка забезпечує оборот капіталу в певній сфері діяльності, будучи відокремленою виробничою одиницею.

Мета дослідження. Вивчення в економіко-правовій сфері України термінологічного визначення об'єкта дослідження та вивчення його генезису в контексті політичної економії.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Розкриттю окремих питань економічної специфіки та нормативно-правового регулювання об'єкта дослідження присвячені наукові праці вітчизняних і зарубіжних економістів: Ф.Ф. Бутинця, М.І. Бондаря, С.Л. Брю, Н.В. Генералової, О.М. Глушук, С.Ф. Голова, Я.В. Голубки, М.Я. Дем'яненка, Г.Г. Кірейцева, Л.А. Костирко, В.М. Костюченко, С.Л. Коротаєва, Р.С. Коршикової, Я.Д. Крупки, І.Л. Томашевської, Г.В. Уманців; фахівців правової галузі знань: М.І. Брагінського, В.В. Вітрянського, І.А. Галіахметова, М.Б. Гончаренка, Н.С. Демченко, Ю.Х. Калмикова, М.І. Кулагіна, Р.А. Майданика, С.А. Степанова, І.Й. Пучковської. Однак термінологічний апарат об'єкта дослідження має дискусійний характер, недостатньо дослідженими є питання економічних умов його формування в історичному аспекті.

Викладення основного матеріалу дослідження. Використання авансованого капіталу у відокремленій виробничій одиниці відбувається на більш високому рівні за рахунок його концентрації у вигляді сформованої сукупності засобів і предметів праці у відповідний момент і в певному місці, придатній до експлуатації в процесі виробництва товарів, надання послуг або виконання робіт.

Важливим аспектом даного дослідження є вивчення історичного аспекту способів і типів раціональної концентрації засобів і предметів праці, які стосуються певного виду господарської діяльності на відповідній території.

Для цього звернемося до історичних передумов формування та використання видів виробничих одиниць в різних суспільно-економічних формаціях, досліджених в працях К. Маркса та Ф. Енгельса [8, с. 7]. Концепція типів економічних систем базується на тому, що суспільство в своєму розвитку пройшло 5 суспільно-економічних формацій. Історичний розвиток форм виробничих одиниць і їх концентрації в умовах конкретної формації представлено в табл. 2.

Таблиця 2. Генезис форм виробничих одиниць, суб'єктів і об'єктів власності в суспільно-економічних формаціях (відповідно до марксистської теорії [9, с. 63-135])

Економічні формації	Об'єкти відносин власності в розрізі засобів і предметів праці	Суб'єкти відносин власності		Виробничі одиниці різних рівнів
		власники засобів і продуктів виробництва	користувачі засобами виробництва	
1	2	3	4	5
Первісний лад	Земля, продукти збирання, мисливства, землеробства і скотарства. Саморобні примітивні знаряддя праці	Община та її члени	Члени общини	Общинне поселення, хутори, родовий і/або сімейний наділ, ділянка
Рабовласницький лад	Аналогічно первісному ладу, а також раби	Рабовласник	Раби	Рабовласницьке помістя, рідше селянські помістя (наділи)
Феодальний лад	Земля, продукти сільського господарства та ремесла	Феодал, сюзерен, церква	Феодалі (у відношенні до сюзерена), селяни, ремісники	Феодалі, міста, приходи, цехи, наділи селян
Капіталістичний лад	Земля, продукти сільського господарства та сфери виробництва	Капіталісти	Капіталісти (у відношенні до інших капіталістів), селяни, робітники	Підприємства (фабрики, заводи та їх структурні одиниці), їх об'єднання, окремі ініціативи без створення юридичної особи (селянські, фермерські господарства та ін). Об'єднання підприємств (синдикати, концерни, корпорації та ін.)
Соціалістичний лад	Земля, продукти сільського господарства та сфери виробництва	Суспільство (держава)	Члени суспільства	Державні підприємства (колгоспи, заводи, фабрики, їх структурні підрозділи та ін.), об'єднання підприємств та виробничих одиниць (виробничі об'єднання, трасти, промислові об'єднання), приватні ініціативи

Для первісного ладу, який базувався на об'єкті власності на засоби виробництва та продукти праці, притаманні спочатку збирання і мисливство, пізніше пріоритетним стає сільське господарство. Відповідно, важливими засобами виробництва життєвих благ була земля у вигляді лісів, полів, ріллі тощо. Інші засоби праці в процесі обробки землі мали допоміжний характер, будучи власністю общини.

Рабовласницький лад характеризувався тим, що всі засоби виробництва та предмети праці, а також носії робочої сили (раби) стали об'єктом власності класу рабовласників.

Вивчення специфіки суспільно-економічних формацій дозволило виділити з урахуванням об'єкта даного дослідження особливим феодальний лад, за якого організаційно виділення в окрему групу ремісництва та його відокремлення від сільського господарства в багатьох країнах здійснювалося у формі цехів, які об'єднували ремісників в окремі общини, що належали феодалам. У таких цехах були наявні технічні пристрої та сировина, що перебували у власності ремісників і забезпечували роботу майстрів, їх помічників і т.д. Правила, що регулювали устрій і функціонування цехів, суттєво відрізнялися в кожній країні та залежали від історичного періоду.

Формування класу буржуазії і технічна революція посилювали процеси концентрації засобів виробництва. З'явилися нові види діяльності та їх організаційно-правові форми. Засоби виробництва перетворилися на об'єкти управління їх власниками (капіталістами) у вигляді виробничих (господарських) одиниць, що забезпечувало їх більш мобільне й ефективне використання в межах окремих видів підприємницької діяльності. Організаційно права капіталістів на відокремлені виробничі одиниці частіше за все закріплювалися в формі володіння юридичною особою – підприємством (фабрикою, заводом). Це слугувало поштовхом до наукових досліджень в сфері правових передумов формування і змісту такої категорії, як "підприємство".

З точки зору юриспруденції, особливий інтерес представляє концепція сутності підприємства як учасника економічного обороту цілісного майнового комплексу, що охоплює матеріальні та нематеріальні компоненти, а також є об'єктом цивільного права. Таке поняття не тільки переважало в європейській цивілістичній науці, а й отримало в кінці XVIII ст. законодавче закріплення в нормативних документах, передусім в Німеччині і Франції [10, с. 21].

Наступний етап розвитку виробничих відносин в ряді країн відбувався в умовах соціалізму. В СРСР концентрація засобів виробництва посилювалася під впливом урядових ініціатив і внутрішніх потреб виробничих процесів і відносин.

Процес формування прав власності на засоби виробництва включав як приватну, так і державну (колективну) форми власності, які мали специфіку для сфер сільськогосподарського та промислового виробництва в різні періоди. В 1965 р. з прийняттям постанови Ради міністрів СРСР "Про соціалістичне державне виробниче підприємство" [11] базовою економічною одиницею затверджено державне (соціалістичне) виробниче підприємство, яке, використовуючи закріплене в його оперативному управлінні або використанні державне майно, здійснювало силами свого колективу під керівництвом вищого органу виробничо-господарської діяльності (виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг) відповідно до плану економічного та соціального розвитку, на основі господарського розрахунку, виконувало обов'язки та користувалося правами, пов'язаними з цією діяльністю, мало самостійний баланс та визнавалося юридичною особою. Мінімальною виробничою одиницею державного виробничого підприємства вважалися цехи, відділи, підрозділи.

У 1973 р. Рада міністрів СРСР прийняла постанову "Про затвердження загального положення про всесоюзне та республіканське промислові об'єднання" [12], що передбачало можливість об'єднання підприємств в єдиний виробничо-господарський комплекс.

У 1974 р. закріплено на законодавчому рівні нову форму суспільної організації виробництва – комбінату, у зв'язку з чим в нормативних документах СРСР Радою міністрів визначено такі поняття, як виробничі об'єднання (комбінат) і виробничі одиниці. Відповідно до Положення про виробничі об'єднання (комбінат) [13]: "ВО (комбінат) є єдиним виробничо-господарським комплексом, до складу якого входять фабрики, заводи, науково-дослідні, конструкторські, технологічні організації та інші виробничі одиниці".

Слід відмітити, що виробничі одиниці, що входили до складу виробничого об'єднання (комбінату), як правило, не були юридичними особами і на них не поширювалася дія "Положення про соціалістичне державне виробничі підприємство". На відміну від цехів виробничі одиниці мали право:

- розпоряджатися закріпленими за нею основними та оборотними засобами, трудовими та матеріальними ресурсами, здійснювати діяльність на засадах господарського розрахунку в межах прав, встановлених законодавством, а також прав, переданих виробничим об'єднанням (комбінатом);

- укладати від імені об'єднання господарські договори, відповідальність за якими несе об'єднання;

– отримувати в своє розпорядження частину фондів економічного стимулювання залежно від показників своєї діяльності;
 – мати окремий баланс;
 – мати поточний рахунок і рахунок фінансування капітальних вкладень [14, с. 31].

Таким чином, концентрація засобів виробництва в єдиному народно-господарському комплексі [15, с. 78] СРСР була багаторівневою в економічному контексті та за формою юридичного закріплення (табл. 3).

Таблиця 3. Структура єдиного народногосподарського комплексу СРСР та її базові характеристики (разроблено на основі аналізу [11; 12; 13])

Характеристика	Елементи народногосподарського комплексу СРСР		
	соціалістичне державне виробниче підприємство	виробниче об'єднання	промислове об'єднання
Нормативний документ	Постановление Совета Министров СССР от 4 октября 1965 г. № 731 Об утверждении положения о социалистическом государственном производственном предприятии	Постановление Совета Министров СССР от 27 марта 1974 г. № 212 Об утверждении положения о производственном объединении (комбинате)	Постановление Совета Министров СССР от 2 марта 1973 г. № 140 Об утверждении общего положения о всесоюзном и республиканском промышленных объединениях
Види та форми	Державні промислові, будівельні, сільськогосподарські підприємства, підприємства транспорту та зв'язку; комбінат, трест, фірма або інша господарська організація	Виробниче об'єднання, комбінат	Всесоюзне і республіканське промислове об'єднання
Базове визначення	Основна ланка народного господарства СРСР (ст. 1)	Основна (первинна) ланка промисловості (ст. 1)	Єдиний виробничо-господарський комплекс (ст. 1)
Статус	Юридична особа		
Вища інстанція	Міністерства (відомства) СРСР, Рада міністрів союзної республіки		Міністерства (відомства) СРСР, Ради міністрів союзних республік, міністерства (відомства) союзних республік
Структурні елементи першого рівня	Цехи, ділянки, відділи та інші внутрішні ланки		
Структурні елементи другого рівня	Виробничі одиниці (не юридичні особи) у виняткових випадках	Фабрики, заводи, науково-дослідницькі, конструкторські, проектно-конструкторські, технологічні організації та інші виробничі одиниці (не є юридичними особами)	
Структурні елементи третього рівня	–	Підприємства (юридичні особи) у виняткових випадках	Промислові підприємства, науково-дослідницькі, конструкторські, проектно-конструкторські, технологічні організації та інші підприємства й організації
Структурні елементи четвертого рівня	–	–	Виробничі об'єднання та комбінати (юридичні особи) у виняткових випадках

Таким чином, з урахуванням марксистського підходу до типів суспільно-економічних формацій найбільший інтерес для даного дослідження представляють: у період феодалізму – формування цехового устрою; капіталізму – зародження теорії підприємництва та юридичних осіб; соціалізму – структура народно-господарського комплексу СРСР та його елементів.

З першої половини ХХ ст. у капіталістичних країнах на противагу марксистської концепції типів суспільно-економічних формацій ставали популярними теорії, які виділяли доіндустріальне, індустріальне та постіндустріальне суспільство (П. Дракер, У. Росту, Р. Арон, Дж. Гэлбрейт, Д. Белл та ін.) [16]. Серед характерних рис постіндустріального суспільства найбільш важливими для даного дослідження є:

- зміна домінування з матеріального виробництва на сферу виробництва послуг;
- важлива роль наукових знань і нововведень.

Так особливості обумовили виділення інформації в окремий найбільш вагомий фактор виробництва. Відповідно, в рамках постіндустріального суспільства категорія “засоби виробництва” передбачає поєднання факторів: землі, праці, капіталу, інформації, підприємницьких здібностей. В умовах такої формації у загальному вигляді виробничий комплекс повинен бути цілісним поєднанням інформаційних і матеріальних ресурсів (у вигляді землі, споруд, приміщень, обладнання, нематеріальних активів і матеріалів), які не включають працю та здібності підприємця, оскільки дані фактори неможливо відокремити від їх носіїв і передати у власність іншій особі.

Деструктивні форми антагонізму соціалістичного та капіталістичного ладу, які проявилися в період “холодної війни”, невельовані спочатку в теоретичному контексті (теорія цілісного індустріального суспільства, теорія конвергенції та ін.), а потім і в реальності шляхом взаємопроникнення елементів однієї формації в іншу, одночасно синтезуючи новий тип економічної системи – “змішаний”, для якого притаманні декілька типів і форм власності: суб'єктами прав власності можуть бути: держава, корпорації, фізичні особи. Об'єктами прав власності є засоби та продукти праці, однак залежно від виду підприємницької діяльності та рівня розвитку продуктивних сил і відносин на певній території можна вести мову про доіндустріальний, індустріальний та постіндустріальний тип економічної формації в межах змішаного типу економічної системи.

У контексті вказаних історичних тенденцій щодо зміни суспільно-економічних формацій необхідним є визначення економіко-правових основ функціонування і форм виробничих одиниць в Україні на сучасному етапі.

Для визначення складу факторів виробництва, необхідних для формування виробничої одиниці, необхідно відмітити неоднорідність рівня розвитку різних сфер діяльності (від індустріального до постіндустріального), у цілому тип економіки України дослідники, зокрема [17, с. 40; 18, с. 14; 19, с. 1] відносять до змішаного або перехідного.

Основні економічні та організаційно-правові форми виробничих одиниць в нашій країні запозичені з соціалістичного минулого або впроваджені з урахуванням досвіду розвитку капіталістичних країн у вигляді:

підприємств та/або їх частин, цехів, філій, структурних підрозділів, майнових комплексів, сукупних валових активів. Особливий інтерес для даного дослідження представляє взаємозв'язок категорій "підприємство" та похідних від терміну "майновий комплекс".

З набуттям чинності у 2004 р. нового Цивільного кодексу України [20] з'явився новий об'єкт майнового (цивільного) права "підприємство", яке відповідно до ст. 191 визначається як "єдиний майновий комплекс" (далі – ЄМК). Одночасно це забезпечило вихід вітчизняного законодавства на концептуальний рівень юриспруденції країн Західної Європи, оскільки підприємство є одночасно об'єктом (Цивільний кодекс України) і суб'єктом права (Господарський кодекс України). Разом з тим, Господарський кодекс України (як закони, а також більшість підзаконних нормативних документів) не оперує терміном "ЄМК", однак передбачає можливість ряду операцій з "цілісними майновими комплексами" (далі – ЦМК). Термін "ЦМК" у різні часи трактувався і/або використовується в Законах України "Про оренду державного майна", "Про податок на додану вартість", "Про оподаткування прибутку підприємств", у проекті Податкового кодексу [21-24]. У науковій літературі та навчальних виданнях особлива увага дослідниками в галузі права та економічних наук (зокрема бухгалтерського обліку) приділяється питанню вивчення відмінностей між поняттями "ЦМК" і "ЄМК", а також особливостям впливу трактування термінів на правові та економічні аспекти діяльності суб'єктів господарювання [25].

Абстрагуючись від відмінностей між ЦМК і ЄМК, особливостей їх правового регулювання, акцентуємо увагу на сутності базису, який їх об'єднує: категорії "майновий комплекс" (далі – МК). Так, Універсальний бізнес-словник під редакцією Л.М. Лозовського та Б.А. Райзберга передбачає

Таблиця 4. Концепції сучасного розуміння власності (згідно з класифікацією Г.И. Черкасова [28, с. 10-21])

Концепція розуміння власності	Представники та послідовники	Сутність концепції	Примітки
Майнова	П. Самуельсон, К.Р. Макконелл, С.Л. Брю	Власність передбачає володіння товарами або грошовими коштами	Визначення власності як ставлення людини до речей, в т.ч. до грошових одиниць, відповідає дійсності
Юридична	Л.О. Келсо, П.Х. Келсо	Поняття власності охоплює сукупність прав	Йдеться про такі юридичні відносини, які формуються виходячи з волі людей, відповідних органів і обов'язково закріплюються у законодавчому порядку. Власність набуває суб'єктивного (нерідко суб'єктивістського) і юридичного характеру
Природно-біологічна	І.А. Ильин	Власність обумовлена природою людини та наявністю людських інстинктів (особливо природною тягою до праці)	Власність набуває інстинктивних (природних) рис, що перебувають поза економічним простором
Релігійно-ідеалістична	Н.А. Бердяев, Ю.М. Осипов	Власність за своєю природою є духовним началом, а не матеріальним	Основним учасником визнається Божевенне начало, що виходить за межі об'єктів економічних досліджень
Наукова	Г.И. Черкасов	Відносини між власниками і невластниками життєвих благ, а також між власниками різних їх видів	Найбільш повно розкривається сутність власності

Відповідно, у вузькому розумінні, на мікрорівні під МК слід розуміти сукупність майна, об'єднану для здійснення господарської діяльності; у широкому – сукупність майна, об'єднану для здійснення господарської діяльності, та пов'язані з цим майном права та зобов'язання у відношенні до інших осіб.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті вивчено генезис особливостей формування форм і складу сукупності засобів виробництва, об'єднаних для здійснення певного виду господарської діяльності в різних суспільно-економічних формаціях. Терміном, який найбільш повно визначає в чинному законодавстві України об'єкт дослідження, є "виробничий комплекс". Однак, категорія "виробничий комплекс" у нормативних документах виступає в двох формах: "цілісний майновий комплекс" і "єдиний майновий комплекс", відмінності між якими є напрямом для перспективних досліджень в сфері економіки та права.

визначення комплексу: "комплекс (від лат. Complexus – зв'язок, поєднання) 1. Сукупність, поєднання об'єктів, предметів, дій, тісно пов'язаних і взаємодіючих між собою, що утворюють єдину, майже однорідну цілісність; 2. Група взаємопов'язаних галузей, підгалузей, підприємств, що виготовляють однорідну продукцію, наприклад, багатогалузевий комплекс, міжгалузевий комплекс, виробничий комплекс" [26, с. 34].

У Бухгалтерському словнику під ред. проф. Ф.Ф. Бутинця іменник "майно" (від якого утворено прикметник "майновий") не має єдиного трактування. Зокрема визначено: "Майно – 1. матеріальні цінності, речі, які знаходяться у володінні юридичних та фізичних осіб; розрізняють майно рухоме, яке можна переміщати, та нерухоме, у вигляді землі та прикріплених на ній об'єктів.

2. Майнові права та зобов'язання юридичних та фізичних осіб, наприклад спадкове майно, яке знаходиться на балансі підприємства, відповідальність за охорону майна" [27, с. 105].

У ряді інших праць також вказується можливість трактування сутності майна і у вигляді цінностей, і в формі відносин. Ідентифікація джерел багатогалузевості категорії дозволяє розкрити причину таких розбіжностей і посилити розуміння сутності МК. Для цього звернемося до загальної теорії власності і сучасних концепцій розуміння власності (табл. 4).

Список використаної літератури:

1. Томашевська І.Л. Бухгалтерський облік та контроль операцій з придбання підприємств переробної промисловості: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук: 08.00.09 "Бухгалтерський облік, аналіз та аудит" / І.Л. Томашевська. – К., 2009. – 20 с.
2. Блажко Р. Договір купівлі-продажу підприємства як єдиного майнового комплексу [Електронний ресурс] / Блажко Р. // Юридическая газета. – Режим доступу: <http://www.yur-gazeta.com/ru/article/1240>
3. The Global Competitiveness Report 2010-2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf
4. The Global Competitiveness Report 2009-2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org/documents/gcr0910/index.html>
5. The Global Competitiveness Report 2008-2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org/documents/gcr0809/index.html>
6. Україна – 2020: стратегія

- національної модернізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.radakmu.org.ua/uk/news_and_report/1079.html. 7. Постанова ВР України від 17.02.2009 № 965-17 Про проведення парламентських слухань “Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>. 8. *Маркс К. и Энгельс Ф.* Собрание сочинений: в 50 т. Т. 13. Изд. 2-е. – М.: Издательство политической литературы, 1959. – 771 с. 9. *Рачинский Ю.М.* Докапиталистические способы производства и их современные формы. – М.: МГУ, 1986. – 190 с. 10. *Степанов С.А.* Имущественные комплексы в российском гражданском праве. – М.: Издательство НОРМА, 2002. – 176 с. 11. Постановление Совета Министров СССР от 4 октября 1965 г. № 7310б утверждения положения о социалистическом государственном производственном предприятии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lawmix.ru>. 12. Постановление Совета Министров СССР от 02.03.1973 п 140 об утверждении общего положения о всесоюзном и республиканском промышленных объединениях [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lawmix.ru>. 13. Постановление Совета Министров СССР от 27 марта 1974 г. № 212 Об утверждении положения о производственном объединении (комбинате) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lawmix.ru>. 14. Справочник экономиста промышленного предприятия / [под ред. С.Е. Каменицера]. – М.: Издательство “Экономика”, 1974. – 648 с. 15. Краткий экономический словарь / под ред. Ю.А. Белика и др. – 2-е изд., доп.-М.: Политиздат, 1989. – 399 с. 16. *Шпалтаков В.П.* История экономических учений [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://econ-om.narod.ru/Shpaltakov/tema12.htm>. 17. *Кредисов А., Бодров В., Леоненко П.* Сущность, структура и принципы организации социального рыночного хозяйства / Кредисов А., Бодров В., Леоненко П. // Экономика Украины. – 1993. – № 4. – С. 38-47. 18. *Мочерный С.* К какой системе двигаться? / Мочерный С. // Экономика Украины. – 1993. – № 6. – С. 14-24. 19. *Слюсарчик М.П.* Ринкові економічні системи. Проблеми становлення, функціональної структуризації і типологізації в перехідних економіках: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ наук: 08.01.01 “Економічна теорія” / М.П. Слюсарчик. – Л., 1998. – 16 с. 20. Цивільний Кодекс України від 16.01.03 № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>. 21. Закон України Про оренду державного та комунального майна від 10 квітня 1992 року № 2269-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>. 22. Закон України Про податок на додану вартість від 3 квітня 1997 року N 168/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>. 23. Закон України Про оподаткування прибутку підприємств від 28 грудня 1994 року N 334/94-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>. 24. Проект Податкового кодексу України від 21.09.2010 № 7101-1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>. 25. *Галиахметов І.А.* Підприємство як об’єкт цивільних прав: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.03 “Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право” / І.А. Галиахметов. – О., 2005. – 20 с. 26. *Лозовский Л.М., Райзберга Б.А., Ратковский А.А.* Универсальный бизнес-словарь / [под ред. Л.М. Лозовского и Б.А. Райзберга]. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 640 с. 27. Бухгалтерський словник / [за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця]. – Житомир.: ПП “Рута”, 2001. – 204 с. 28. Черкасов Г.И. Общая теория собственности: Учеб. пособие для вузов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 263 с.

КОБИЛЯНСЬКА Марина Станіславівна – старший викладач кафедри “Обліку та аудиту” Севастопольського національного технічного університету

Наукові інтереси:
– облік майнових комплексів